

นักปฏิวัติหญิงรัสเซีย : การต่อสู้ทางการเมือง ในทศวรรษ 1870

สัญญาชัย สุวังบุตร
คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

The Czar is dead; the woman dead,
About her neck a cord,
In God's house rests his royal head----
Hers in a place abhorred.
Yet I'd rather have her bed
Than thine, most royal lord !
Yea, rather be that woman dead,
Than this new living Czar,
To hide in dread, with both hands red,
Behind great bolt and bar----
While, like the dead, still endless tread
Sad exiles tow'rd their star.

Joaquin Miller's poem
"Sophie Perowskaja," 1881¹

ในวันที่ 1 มีนาคม คศ. 1881 โซเฟีย
พีรอฟสกายา (Sophie L'vovna Perovskaia,
1855-1881) หนึ่งในผู้ปฏิบัติงานใต้ดินของ
ขบวนการเจตนารมณ์แห่งประชาชน (The
People's Will) ประสบผลสำเร็จในการให้
สัญญาโยนระเบิดแก่สหราชร่วมอุดมการณ์เพื่อ

ปลงพระชนม์ซาร์อเล็กซานเดอร์ที่ 2 ความ
สำเร็จที่ได้รับมีผลให้ประวัติศาสตร์ของ
ประเทศในช่วงสองสามปีต่อมาถูกบันทึกไว้
ด้วยเรื่องราวของการก่อวินาศกรรม การ
ลอบสังหารรัฐบุรุษ และผู้นำคนสำคัญของ
ประเทศ ตลอดจนการปราบปรามกวาดล้าง

¹ Frederick C. Giffin ed., *Woman as Revolutionary* (N.Y.: Mentor Book, 1975), p. 92.

อย่างรุนแรงจากรัฐบาล โซเฟีย พิรอฟสกายา ถูกจับกุมหนึ่งเดือนต่อมาและศาลตัดสินประหารด้วยการแขวนคอ เธอกลายเป็นสตรีคนแรกของรัสเซียที่ได้รับการลงโทษหนักสำหรับคดีการเมืองจากรัฐ และแม้การประหารจะเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายข่มขวัญของรัฐบาล แต่ผู้หญิงจำนวนไม่น้อยรู้สึกเห็นอกเห็นใจต่อชะตากรรมที่เธอต้องประสบ และหลายคนมีความรู้สึกผูกพันร่วมกับการกิจกรรมการปฏิวัติที่เธอมีศรัทธาเชื่อมั่น ประมาณว่าจำนวนนักโทษการเมือง 2264 คน ที่ถูกจับใน ค.ศ. 1873, 1879 ร้อยละ 15 เป็นผู้หญิงและอัตราส่วนดังกล่าวทวีจำนวนมากขึ้นเป็นร้อยละ 30 ในตอนปลายทศวรรษ 1880² การเข้าร่วมต่อสู้ทางการเมืองที่มีผู้หญิงเป็นส่วนหนึ่งของพลังการเคลื่อนไหวปฏิวัติ ได้วางรากฐานให้ผู้หญิงก้าวขึ้นมามีบทบาทเสมอภาคที่เทียบชายในการเปลี่ยนแปลงสร้างสรรค์สังคม และในทางอ้อมมีผลให้ปัญหาสิทธิสตรี (Woman Question) และการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิสตรี (The Feminist Movement) กลายเป็นประเด็นทางสังคมและการเมืองที่มีบทบาทสำคัญอีกครั้งหนึ่งในเวลาต่อมา

โสเกณอายุ 9 ปี แห่งเคียฟ (1904)

(1)

ก่อนพระราชบัญญัติปลดปล่อยทาสคิด ค.ศ. 1861 ผู้หญิงรัสเซียมีสถานภาพเป็นเพียงทาสทางเพศและทาสในครัวเรือนที่มีชีวิตที่ถูกจำกัดขอบเขตแต่เฉพาะในบ้าน ชายผู้เป็นสามีหรือพ่อจะเป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตของหญิงที่เป็นภรรยาหรือบุตรสาว และเขาสามารถจะดำเนินการใดๆ ได้ตามใจชอบ โดยถือว่าผู้หญิงเป็นเสมือนทรัพย์สินอย่างหนึ่ง สภาพที่ผู้หญิงถูกกดให้ต่ำและไร้ซึ่งสิทธิและอำนาจในสังคมมีกฎหมายเป็นฐานรับรอง เช่น กฎหมายครอบครัวของศตวรรษที่ 16 ให้อำนาจแก่ชายจะทุบตีทำร้ายผู้หญิง

² Barbara Engel, "Women as Revolutionaries: The Russian Populist," *Becoming Visible: Women in European History* Renate Bridenthal and Claudia Koonz ed. (Boston: Houghton Mifflin Comp., 1977), p. 348.

ได้หากขัดแย้งกัน หรือชายมีสิทธิป้องกัน
เกียรติจากการละเมิดประเพณี ของหญิงและ
ชายชู้ด้วยการฆ่าโดยปราศจากความผิด เป็น
ต้น สิทธิและอำนาจทางกฎหมายที่ให้แก่
ชายจึงมีส่วนทำให้การสร้างควมหวาดกลัว
และการลงโทษที่รุนแรงเป็นวิธีการที่ชาย
มักนิยมปฏิบัติต่อหญิงเสมอ ผู้หญิงรัสเซีย
โดยทั่วไปจึงแทบจะไม่ได้รับการพิทักษ์คุ้ม
ครองใด ๆ จากรัฐ และต้องตกเป็นเหยื่อ
ผู้ยอมจำนนต่อเอกแห่งการกดขี่จากระบบ
สังคมนิยม³ การแต่งงานอาจเป็นทางออกทาง
เดียวที่ผู้หญิงส่วนใหญ่เลือก แต่ชีวิตภายใน
ครอบครัวใหม่ก็เชื่อว่าระบอบนี้ดีขึ้น ไป
กว่าเดิม บางครั้งอาจเลวร้ายมากกว่าเสียอีก
พวกเธอเพียงแต่เปลี่ยนสวมแอกการกดขี่อัน
ใหม่เท่านั้น

การปฏิรูปประเทศของซาร์อเล็กซาน
เดอร์ที่ 2 (1855-1881) และการผ่อนปรน
นโยบายการเซ็นเซอร์สื่อมวลชนหลัง ค.ศ.
1856 มีผลกระทบอย่างใหญ่หลวงต่อการ
เปลี่ยนแปลงภายในประเทศตลอดช่วงปลาย

ทศวรรษ 1850-1860 ปัญญาชนและพวก
เสรีนิยมต่างวิพากษ์วิจารณ์แสดงความคิด
เห็นต่อการแก้ไขปัญหาของประเทศในด้าน
ต่าง ๆ และเรียกร้องให้มีการปฏิรูปเปลี่ยนแปลง
ให้มากขึ้น การถกเถียงโต้แย้งต่อ
ปัญหาที่เรียกว่า "กระทู้บริภาษ" (accursed
question) มีเนื้อหาหลากหลายครอบคลุม
ตั้งแต่ปัญหาเล็กที่เฉพาะเจาะจงไปจนถึงการ
จะเปลี่ยน โครงสร้างขององค์กรทางสังคม
และระบบทาสศักดินา ปัญหาสิทธิสตรีก็เป็น
หนึ่งในการกระทู้บริภาษของปัญญาชน แม้
ชื่อเรียกร้องระยะแรกจะจำกัดขอบเขตเฉพาะ
การปรับปรุงระบบการศึกษาสำหรับผู้หญิง
แต่ในเวลาต่อมาได้ขยายขอบเขตรวมถึง
ปัญหาบทบาทและสิทธิความเสมอภาคของ
ผู้หญิงในสังคมด้วย⁴ ปัญญาชนผู้ต่อสู้เพื่อ
ปัญหาสิทธิสตรีที่เด่น ๆ มี นิโคลัย พิโรกอฟ
(Nikolai Pirogov, 1810-1881) วาเลเรียน
เครมพิน (Valerian Krempin) นิโคลัย
โคโบรลิวบอฟ (Nikolai A. Dobrolyubov,
1836-1861) และ เอ็ม มิคเชลลอฟ (M.L.

³ N.A. Kovalsky ed., *Women Today* (Moscow: Progress Publishers, 1975), pp. 7-15 และดู V.I. Lenin, *The Emancipation of Women* (N.Y.: International Publishers, 1975).

⁴ Richard Stites, *The Women's Liberation Movement in Russia: Feminism, Nihilism, and Bolshevism 1860-1930* (Princeton Univ. Press, 1978), pp. 30-38.

Mikhailov, 1829–1865) เป็นต้น⁵ ชื่อเขียนของปัญญาชนเหล่านี้ต่างเรียกร้องการสร้างความเสมอภาคทางการศึกษา การทำลายแบบแผน ประเพณีที่ยกย่องความเป็นใหญ่ของชายในสถาบันครอบครัวและสังคม และการปลดปล่อยผู้หญิงให้เป็นอิสระจากหน้าที่เลี้ยงลูกและแรงงานทาสภายในบ้านเพื่อเข้าสู่สังคมการผลิตโดยถือเป็นแรงงานที่มีบทบาทและความสำคัญเท่าเทียมกับชาย ตลอดจนมีส่วนร่วมต่อสู้ในการเปลี่ยนแปลงสังคม

งานเขียนเกี่ยวกับสิทธิสตรีและปัญหาที่เกี่ยวข้องซึ่งปรากฏตามหน้านิตยสารและวารสารฉบับต่าง ๆ เป็นที่นิยมอ่านแพร่หลายของเหล่าสตรีพวกผู้ดีมีสกุล (Gentry women) โดยเฉพาะในกลุ่มสตรีสาวผู้เป็นลูกหลานของเจ้าที่ดินหรือชนชั้นสูงที่อยู่ตามชนบทและหัวเมือง พวกผู้หญิงดังกล่าวมักใช้เวลาส่วนใหญ่ตลอดช่วงฤดูหนาวอ่านแต่หนังสือ และความรู้ที่ได้รับมีอิทธิพลปลูกเร้าความถวิล สร้างความตื่นตัวและความ

ต้องการที่จะปลดปล่อยตนเองจากเอกพจน์นาการของครอบครัว และสังคม⁶ แอนนา ครุคอฟสกายา (Anna K. Kruko vskaia) ธิดาสาวของคหบดีท้องถิ่นในคาซันเป็นตัวอย่างให้เห็นได้ชัด หลังจากอ่านบทความที่ลงชื่อของโดโบรลิวอฟเกี่ยวกับการก่อกบฏผู้หญิงเรื่อง “อาณาจักรแห่งความมืดมน” (Realm of Darkness) เธอเริ่มตัดแปลงตัวเองให้มีชีวิตที่เรียบง่าย เลิกใส่ใจทำงานบอลล์หรือเสื่อผ้าหรูหรา และหันมาอ่านหนังสือหรืองานเขียนที่จะให้ข้อคิดและความรู้ เมื่อถูกปฏิเสธไม่ให้ไปศึกษาต่อที่เซนต์ปีเตอร์เบิร์ก เธอต่อต้านและท้ายที่สุดมีโอกาสติดตามพี่สาวผู้เพิ่งแต่งงานไปศึกษาต่อต่างประเทศ ภายหลังเธอและพี่สาวกลายเป็นผู้ปฏิบัติงานที่เอาการเอางานในปารีสคอมมูน ค.ศ. 1871⁷

โดยทั่วไปผู้หญิงชนชั้นสูงวัยต่าง ๆ พยายามจะปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของพวกเขาให้สอดคล้องกับอุดมการณ์ใหม่ที่ได้รับจากหนังสือ กล่าวคือ การจะ

5 โดโบรลิวอฟ เป็นนักวิจารณ์วรรณกรรมที่สำคัญในช่วงทศวรรษ 1840–1850 เขาเรียกร้องให้สร้างงานศิลปะที่มีเป้าหมายและให้ปัญญาชนอุทิศตนรับใช้ประชาชน มิเกลคอฟเป็นกวีและนักเขียนคนแรกที่เขียนงานเกี่ยวกับสิทธิและความเสมอภาคของผู้หญิง งานของเขามักมีลักษณะรุนแรง ก้าวร้าว และมีอิทธิพลอย่างมากต่อนักเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิสตรี เครมฟิน เป็นคนแรกที่ออกวารสารสำหรับผู้หญิงที่มุ่งเน้นเกี่ยวกับสังคมการเมืองและการอภิปรายถกเถียงด้านต่าง ๆ ซึ่งแตกต่างจากวารสารทั่วไปที่มักเกี่ยวกับการแต่งกาย งานบอลล์ วารสาร “รุ่งอรุณ” ของเขาเป็นที่นิยมอ่านกันมากในหมู่สตรีหัวก้าวหน้า

6 Stites, *The Women's Liberation Movement in Russia*, pp. 3–11.

7 Engel, “Women as Revolutionaries...,” p. 350.

ทัศนคติต่างอันต่อภาพที่เห็นหญิงสาว
ทำงานในโรงพิมพ์

ผู้จัดการ : ... และกัพวกผู้หญิงเหล่านั้น เขาเป็น
คนงานทั่วๆไปเสียทีเดียว
ผู้มาเยี่ยม : แต่ว่าพวกเธอมาจากชนชั้นไหน ของ
สังคมกันล่ะ
ผู้จัดการ : โดยมากมาจากพวกที่มิการศึกษา ก็เคย
เป็นครูและเพื่อน ของบรรดาคุณหญิงมา
แล้วทั้งนั้นแหละ
ผู้มาเยี่ยม : ช่างได้ตัวเสียจริงๆ ! ยกเลิกชีวิตใน
ครอบครัวที่มีตระกูล แล้วมาทำงานที่
สกปรกอย่างนี้ได้
ผู้จัดการ : ดูเหมือนว่าชีวิตในครอบครัวอย่างนั้นนะ
ไม่ค่อยจะสนุกเท่าไรหรอก แต่ที่นั่นไม่
มีใครทำลายความนับถือตัวเองหรือหมิ่น
เกียรติของพวกเธอได้
ผู้มาเยี่ยม : พ่อเพื่อนรัก เกียรติเนี่ยมันเป็นเรื่องฟุ่ม
เฟือยสำหรับพวกคนจนนะ
จาก Vodovozova, Na zare zhizni, II, 304

เป็นอิสระจากครอบครัวและมีส่วนช่วยเหลือ
สังคม มีการรวมกลุ่มจัดประชุมแลกเปลี่ยน

ความเห็นเกี่ยวกับปัญหาสังคม หรืออภิปราย
ถกเถียงถึงหนังสือที่อ่าน ตลอดจนวางโครง
งานที่จะช่วยเหลือสังคมและเพื่อนหญิงที่ยาก
จน เป็นต้นว่า โครงการโรงเรียนวันอาทิตย์
มีการจัดสอนหนังสือให้กับชาวบ้านและฝึก
วิชาชีพให้กับผู้หญิงที่ยากไร้ รวมทั้งการ
จัดตั้งกองทุนเพื่องานสาธารณะ หรือเพื่อ
กลุ่มของพวกเธอกันเอง อย่างไรก็ตาม พวก
ผู้หญิงจากครอบครัวที่มีฐานะปานกลางหลาย
คนต่างปฏิเสธความช่วยเหลือทางด้านกา
รเงินจากกลุ่ม ผู้หญิงคนหนึ่งกล่าวว่ามันเป็น
หน้าที่ของเธอจะต้องอุทิศตนเองเพื่อออกม
การ เธอไม่ต้องการการพึ่งพิงตนเองที่มา
จากการเอาเปรียบเพื่อนหญิงคนอื่น ๆ การ
ทำงานเพื่อสังคมมีความหมายและเป็นความ
จำเป็นสำหรับเธอเท่าๆ กับการจะหาเลี้ยง
ปากเลี้ยงท้อง เสรีภาพ และเงื่อนไขอื่น ๆ
ของชีวิต แม้การรวมกลุ่มจะมีลักษณะหลวมๆ
และบ่อยครั้งไม่มีแนวทางการดำเนินงานที่
ชัดเจน แต่กลุ่มของพวกผู้หญิงเหล่านั้นก็มี
ส่วนทำให้เพศตรงข้ามเริ่มตระหนักถึงพลัง
และบทบาทความสำคัญของสตรีเพศมากขึ้น
ความต้องการจะมีบทบาทรับผิดชอบต่อ

สังคมและหลุดพ้นจากกรอบภาพพจน์แห่ง
เพศที่ผู้ชายเป็นฝ่ายกำหนดทำให้ผู้หญิง
จำนวนมากหันมาศึกษาวิชาแพทย์⁸ แม้จะมี

8 Barbara Engel, "Women Medical Students in Russia, 1872-1882: Reforms or Rebels," *Journal of Social History*, vol. 12, 3 (Spring), 394-414.

ฐานะเป็นเพียงผู้นั่งฟังการบรรยาย (orditor) และไม่มีสิทธิจะได้ปริญญาบัตร แต่จำนวนผู้หญิงที่เข้าฟังการบรรยายตามมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ก็มีมาก เช่น พวกที่เข้าอบรมวิชาแพทย์ที่มหาวิทยาลัยเซนต์ปีเตอร์เบอร์มีมากกว่า 60 คน และจำนวนดังกล่าวเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในระหว่าง ค.ศ. 1859-1861 ความสนใจต่อการเรียนรู้ของผู้หญิงได้สร้างความตื่นตระหนกให้กับทบวงมหาวิทยาลัยและรัฐบาล มหาวิทยาลัยต่าง ๆ เริ่มออกกฎข้อบังคับกักกัน ไม่ให้ผู้หญิงมีโอกาสได้ศึกษา และ ค.ศ. 1864 มีกฎหมายห้ามผู้หญิงไม่ให้ประกอบอาชีพแพทย์ และผู้หญิงที่เรียนจบจะมีฐานะเป็นเพียงนางผดุงครรภ์เท่านั้น เมื่อถูกต่อต้านผู้หญิงที่มีฐานะส่วนใหญ่มักเดินทางไปศึกษาต่อยังต่างประเทศโดยเฉพาะที่ซุริค นาทาชา ซูโรวา (Nadezhda P. Suslova) ธิดาสาวขุนนางหัวเมืองผู้เข้าฟังการบรรยายวิชาแพทย์ระหว่าง ค.ศ. 1860-1861 เดินทางไปซุริค ทันทีที่รัฐบาลออกกฎหมายห้ามผู้หญิงเรียนแพทย์ เธอประกาศว่า "ดิฉันจะเป็นแพทย์หญิงคนแรกให้ได้ แต่จะไม่ใช้คนสุดท้าย และหลังจากดิฉันจะมีผู้หญิงอีกนับร้อยนับพันตามมา..."⁹ ถ้อยคำที่เป็นเสมือนคำพยากรณ์ของเธอปรากฏเป็นจริงขึ้นมาในเวลาต่อมา เมื่อเดินทางกลับรัสเซีย

หลังจากได้ปริญญาแพทยศาสตรบัณฑิตและศัลยกรรม นาทาชาอุทธรณ์ต่อศาลขออนุญาตประกอบอาชีพแพทย์ และการพิจารณาคดีสนอญัตติของรัฐบาลและคณะกรรมการวิชาการแพทยศาสตร์ จบลงด้วยการ ยอมรับปริญญาบัตรของเธอ นาทาชาเป็นแพทย์หญิงคนแรกซึ่งจบการศึกษาจากต่างประเทศที่ทางการยอมรับ และนับจากช่วงเวลานั้น ลงมากระแสน้ำแห่งใหม่ของผู้หญิงรัสเซียที่เดินทางไปซุริคก็มีขึ้นอย่างสม่ำเสมอ และเกือบครึ่งของนิสิตแพทย์หญิงเหล่านั้นภายหลังกลายเป็นผู้ปฏิบัติงานไต่คดี หรือนักจัดตั้ง (organizer) ที่แข่งขันเอาการเอางานในขบวนการเคลื่อนไหวปฏิบัติ

นวนิยายการเมืองของเซอร์นิเซฟสกี (N.G. Chernyshevsky, 1828-1889) เรื่อง "อะไรควรทำ?" (What is to be done?) ที่ตีพิมพ์ใน ค.ศ. 1863 ก็มีอิทธิพลไม่น้อยต่อการสร้างจิตสำนึกทางการเมือง และความรู้สึกกบฏให้กับเหล่านักสู้เพื่อสิทธิสตรี (Feminist) นักปฏิวัติหญิง (revolutionaries or radical women) และขบวนการนิฮิลิสต์ (Nihilism) ความคิดเกี่ยวกับการแต่งงานปลอม (fictitious marriage) เพื่อเป็นไทจากครอบครัว และมีชีวิตอิสระตามความยินยอมของกลุ่มสมรส หรือการจัดตั้งคอมมูน

⁹ Stites, *The Women's Liberation Movement in Russia*, pp. 55, 84.

เพื่อทดลองใช้ชีวิตรวมหมู่แบบสังคมนิยม ตลอดจนการอุทิศตนทำงานเพื่อสังคม คือ หลักการและแนวทางของเชอร์นินเซฟสกีที่ ผู้หญิงนับพันยึดถือเป็นหลักปฏิบัติตลอดช่วง ปลายทศวรรษ 1860-1870¹⁰ ระหว่าง ค.ศ. 1863-1866 มีคอมมูนหรือโรงฝึกงานของกลุ่มผู้หญิงเกิดขึ้นตามหัวเมืองและนครใหญ่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ และโดยทั่วไปชีวิตในคอมมูนจะเป็นการเรียนรู้การทำงานแบบรวมหมู่ การยกระดับความรู้ทางการเมืองวัฒนธรรม และการใช้ชีวิตที่เสมอภาคระหว่างเพศต่าง แต่ปัญหาของการดำเนินงาน หรือความขัดแย้งทางความคิดระหว่างปัญญาชนหญิงกับผู้หญิงชนชั้นแรงงานและปัญหาอื่นๆ ที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งมีผลให้นโยบายและการปฏิบัติไม่ประสานสอดคล้องกับอุดมการณ์คอมมูนและกลุ่มชมรมสตรีหลายแห่งต้องสลายตัวลงในระยะเวลาอันสั้น

ผู้ปฏิบัติงานใต้ดินชายในองค์กรปฏิวัติหรือสมาชิกชายในคอมมูนที่ฝึกฝนการปฏิวัติ มักพยายามโน้มน้าวชักจูงผู้หญิงให้เข้าร่วมทำงานใต้ดิน หรือเป็นผู้สนับสนุนช่วยเหลือการปฏิวัติ โดยทั่วไปผู้หญิงมักตอบรับการชักชวนอย่างกระตือรือร้นเนื่องจากศรัทธา

เชื่อมั่นในความรักหรือเห็นคล้อยกับอุดมการณ์ และจำนวนไม่น้อยยุติการเคลื่อนไหวเพื่อสตรีหรืออย่างสิ้นเชิง ยิ่งความขัดแย้งเกี่ยวกับการทำงานมีมากขึ้น จำนวนผู้หญิงที่หันมาร่วมกิจกรรมการเมืองก็เพิ่มมากขึ้นตามกัน แต่แม้จะอุทิศตัวให้กับงานการเมืองเต็มกำลัง ผู้หญิงก็ยังคงถูกกีดกันไม่เป็นที่ยอมรับจากฝ่ายชาย ในองค์กรใต้ดินและองค์กรจัดตั้งต่าง ๆ ผู้หญิงมักถูกปฏิเสธไม่ให้มีบทบาทรับผิดชอบต่องานสำคัญๆ และบ่อยครั้งไม่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือการวางแผนงาน นอกจากจะไม่มีโอกาสแสดงความสามารถแล้ว บางครั้งยังถูกเอาเปรียบอีกด้วย เป็นต้นว่า เมื่อองค์กรเคลื่อนไหวเป็นที่ต้องสงสัยของตำรวจ หรือเงินทุนที่จะดำเนินการขาดแคลน ผู้หญิงจะถูกขอร้องให้ทำหน้าที่เป็นนางนกต่อหลอกล่อหันเหความสนใจของตำรวจ หรือต้องพลีร่างเพื่อหาเงินมาหนุนช่วยองค์กร¹¹

การสนับสนุนการก่อจลาจลในโปแลนด์ ค.ศ. 1863 และกิจกรรมการเคลื่อนไหวของชมรม หรือคอมมูนที่เข้าพัวพันกับปัญหาทางการเมืองโดยเฉพาะกลุ่มสาขาภายใต้การดำเนินงานของคัตติกันศึกษาหัวรุนแรง เอ็น

10 สันติ นามธรรม, "อะไรควรทำ : บทวิเคราะห์นวนิยายปลดปล่อยสตรีของเชอร์นินเซฟสกี," *โลกหนังสือ*, 2 (พฤศจิกายน, 2523), 22-31.

11 ดู Catherine Breskovsky, *Hidden Springs of the Russian Revolution* (London : Oxford Univ. Press, 1931).

อิร์ชชูติน (N.A. Ishutin) ในมอสควา และ ไอ ครุทด์กาคอฟ (I.A. Khudgakov) ใน เซนต์ปีเตอ์เบิร์ก ทำให้รัฐบาลเริ่มฟังเสียงกลุ่มผู้หญิงและสมาชิกคอมมูนต่างๆ ใน ค.ศ. 1866 สมาชิกกลุ่ม Ishutin วางแผนปลงพระชนม์พระเจ้าซาร์อเล็กซานเดอร์ที่ 2 แต่ล้มเหลว รัฐบาลตอบโต้ด้วยการยกเลิกนโยบายปฏิรูปและดำเนินการจับกุมกวาดล้างครั้งใหญ่ทั่วประเทศ องค์กรนักศึกษา กลุ่มชมรมและคอมมูนต่างๆ ถูกสั่งปิดและบุคคลที่ต้องสงสัยนับพันถูกจับ เนรเทศ และถูกลงโทษหนักในค่ายกักกัน ผู้หญิงนับร้อยถูกเนรเทศและได้รับการปฏิบัติอย่างเลวจากตำรวจ¹² การเคลื่อนไหวและกิจกรรมการเมืองต่างๆ แทบจะหยุดชะงักลงอย่างสิ้นเชิง

อาจกล่าวได้ว่า ในทศวรรษ 1860 มีผู้หญิงน้อยคนที่สนใจในการเมืองอย่างจริงจัง ส่วนมากมักถูกชักชวนจากเพื่อนชายหรือคนรัก การเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองโดยทางอ้อมดังกล่าวจึงมีผลให้ผู้หญิงแทบจะไม่มีบทบาทมากนัก และส่วนใหญ่ขาดทั้งความรู้หรือประสบการณ์ เมื่อชมรมหรือองค์กรถูกกวาดล้าง ผู้ปฏิบัติงานชายถูกจับกุม เนรเทศ หรือประหาร ผู้หญิงก็แทบจะยุติ

บทบาทการเคลื่อนไหวทางการเมือง และจำนวนมากเลือกเดินทางไปรับโทษในไซบีเรียพร้อมกับสหายชาย จบบทบาทของตนในฐานะปัจเจกชนที่จะมีส่วนผลักดันการเคลื่อนไหวปฏิวัติไปโดยปริยาย

(2)

ในทศวรรษ 1870 กระแสการเคลื่อนไหวปฏิวัติรัสเซียเริ่มหันเหทิศทางการปลุกระดมจัดตั้งทางการเมืองในกลุ่มปัญญาชนลงสู่ประชาชน นักปฏิวัติหนุ่มสาวรุ่นใหม่ที่รู้จักกันในนาม “รัสเซียปอปูลิสต์” (Russian Populism) คือผู้สืบสานอุดมการณ์และภารกิจการปฏิวัติรุ่นก่อน ๆ ที่ถูกจับกุมกวาดล้าง เนรเทศ หรือที่ลี้ภัยไปต่างประเทศ ขบวนการปอปูลิสต์รับอิทธิพลความคิดและแนวทางการปฏิบัติมาจากนักคิดคนสำคัญคือ ปีเตอร์ ลาร์ซอฟ (Peter Lavrov, 1823–1900) มิคค์เฮล บาคูนิน (Mikhail Bakunin, 1841–76) และปีเตอร์ ทคาร์เชฟ (Peter Thachev, 1844–1885)¹³ เป้าหมายหลักของขบวนการคือการสร้างกระแสความคิดการเมืองในระดับกว้างและจัดตั้งขบวนการในชนบททั่วประเทศ โดยเฉพาะการจะเผยแพร่

¹² Edward Crankshaw, *The Shadow of the Winter Palace: The Drift to Revolution, 1825–1917* (Middlesex: Penguin, 1976), pp. 296–319.

¹³ ศัญชัย สุวงศ์บุตร, “รัสเซียปอปูลิสต์: การเคลื่อนไหวปฏิวัติลงสู่ชาวนาในทศวรรษ 1870,” *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*, 6 (ม.ค.–ม.ค., 2523), 73–90.

แพร่ความคิดสังคมนิยม โดยทั่วไปพวก
ป็อบพูลิสต์ปฏิเสธรูปแบบการจัดตั้งองค์กร
เคลื่อนไหวที่รวมศูนย์การทำงานขึ้นกับแกนนำ
คนใดคนหนึ่งเพียงลำพัง แต่จะเน้นระบบ
การทำงานแบบรวมหมู่ที่เสมอภาค โดยมี
พื้นฐาน บนความรับผิดชอบ และการช่วย
เหลือซึ่งกันและกัน ระบบความสัมพันธ์ที่
เสมอภาคและการปฏิบัติงานที่เท่าเทียมกัน
ดังกล่าว จึงเปิดโอกาสให้ผู้หญิงสามารถ
พัฒนาตนเองขึ้นมา มีบทบาทสำคัญในการ
เคลื่อนไหวปฏิวัติ และองค์กรจัดตั้งที่มีบท
บาทอย่างมากคือ กลุ่มไซคอฟสกี (Chaiko-
vsky Circle) ในเซนต์ปีเตอ์เบิร์ก และ
กลุ่มฟริสท์เซ (Fritsche Group) ในชุมชน
ชาวยุโรปตะวันออกที่ซูริก

กลุ่มไซคอฟสกีพัฒนาขึ้นมาจากการรวม
ตัวของนิตีแพทย์ชายหญิงภายใต้การนำของ
มาร์คนาตาซัน (Mark Natason, 1850-1910)
นักศึกษาศาสตร์แพทย์ผู้ชื่นชอบในแนวทางปฏิวัติ
ของลาร์ลอฟ ในระยะเริ่มแรกสมาชิกทั้งหมด
เป็นชายล้วน ๆ แต่ต่อมาได้ยอมรับผู้หญิง
เข้าเป็นสมาชิกด้วย เนื่องจากเห็นว่าปัญหา
เกี่ยวกับสตรีก็เป็นปัญหาสำคัญที่ไม่อาจแยก
ออกจากปัญหาพื้นฐานทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับ
การปฏิวัติปลดปล่อยประชาชน เป้าหมาย
ของกลุ่มคือการปฏิวัติสร้างสรรค์สังคมใหม่

ไซไซเยฟ ที่รอฟสกายา

และการจัดตั้งกรรมกรทางการเมือง โดย
เฉพาะกรรมกรที่ใช้ฝีมือผู้เพิ่งมาจากชนบท
หรือที่ยังมีสายสัมพันธ์กับชนบทอยู่ ทั้งนี้
เพื่อให้กรรมกรเป็นสื่อกลางเชื่อมร้อยความ
คิดของปัญญาชนสู่ชาวนา การเคลื่อนไหว
จัดตั้งระยะแรกมักเป็นการศึกษาทฤษฎีแนว
คิดเกี่ยวกับสังคมนิยม การถกเถียงอภิปราย
ถึงเนื้อหาของหนังสือต้องห้าม ปัญหาการ
เมือง สังคมและอื่น ๆ เมื่อสมาชิกมีจำนวน
มากขึ้น ชอบเขตการเคลื่อนไหวก็ขยายไป
ในระดับกว้างตามโรงงานใหญ่ต่าง ๆ ใน
ค.ศ. 1871 นาตาซัน ผู้วางรากฐานให้กับ
องค์กรถูกจับ นิโคลัยไซคอฟสกี (Nikolai
V. Chaikovsky 1850-1952) จึงรับภาระเป็น

ผู้นำแทน และกลุ่มเริ่มเป็นที่รู้จักกันในนามของ "ไซคอฟสกี" ประมาณว่าระหว่าง ค.ศ. 1871-1874 มีหน่วยสาขาของกลุ่มตามเมืองอุตสาหกรรมใหญ่ ๆ ทั่วประเทศ นับจากมอสโคว์ โอเดสซา เคียฟ คาซัน โอเรน จนถึงตุลา

จำนวนสมาชิก 30 คนของกลุ่มไซคอฟสกีสาขาเซนต์ปีเตอร์ เบอร์กมีสมาชิกหญิงอายุระหว่าง 15-21 ปี 10 คน และตั้งแต่แรกผู้หญิงทั้งสิบทำงานอย่างแข็งขันร่วมกับสหายชาย พวกเขาจัดการศึกษาทางการเมืองสำหรับกรรมกรตอนกลางคืน โฆษณาเผยแพร่อุคมาการ และพยายามขยายจำนวนสมาชิก ตลอดจนเดินทางไปทำงานในชนบทหรือหัวเมือง อาจกล่าวได้ว่าเป็นครั้งแรกที่ผู้หญิงมีส่วนร่วมวางโครงการและนโยบายการเคลื่อนไหวและปฏิบัติงานโดยลำพังอย่างเป็นอิสระ ผู้ปฏิบัติงานสตรีที่มีบทบาทเด่นมีหลายคน และที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นแบบอย่างของนักปฏิวัติหญิงผู้อุทิศตนเพื่ออุคมาการคือ โซเฟีย ฟรอสกายา ธิดาสาวของผู้ว่าการจังหวัดแห่งเซนต์ปีเตอร์ เบอร์กตั้งแต่แรกสาวฟรอสกายาตั้งปณิธานว่าจะอุทิศชีวิตให้กับการต่อสู้เพื่อสิทธิสตรี และ

เมื่อเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยเซนต์ปีเตอร์เบอร์ก เธอร่วมกิจกรรมกับกลุ่มผู้หญิงหัวก้าวหน้า และภายหลังเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มสังคมนิยมโดยมีจุดมุ่งหมาย "เพื่อจะหาทางทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนดีขึ้น" แม้จะถูกตำรวจจับกุมได้ส่วนหลายครั้ง และพอจะถูกตัดขาดความสัมพันธ์ แต่ฟรอสกายาก็หาวันเกรงไม่ ในฤดูร้อน ค.ศ. 1872 เธอเดินทางไปทางตอนใต้ของรัสเซียอุทิศตนเป็นครูสอนหนังสือในชนบท และเดินทางไปตามท้องถนนที่ห่างไกลหลายแห่ง พร้อมกับโฆษณาเผยแพร่แนวคิดสังคมนิยมตลอดเส้นทางการเดินทาง ในต้นปี ค.ศ. 1874 เธอกลับมาเซนต์ปีเตอร์เบอร์กและทำงานเคลื่อนไหวในโรงงานร่วมกับสหายหญิงคนอื่น ๆ แต่ก่อนกลางปีเดียวกันนั้นเอง ฟรอสกายาและสหายคนอื่น ๆ ก็ถูกจับเกือบทั้งหมด¹⁴

องค์กรผู้หญิงล้วน ๆ ที่มีชื่อเสียงมากที่สุดคือ กลุ่มฟริสท์เซ¹⁵ กลุ่มดังกล่าวได้ชื่อมาจากหอพักของนางฟริสท์เซ ในซุริคที่นั้สตี แพทย์หญิงหัวก้าวหน้าเข้าพักกันอยู่ สมาชิกทั้งหมดมีประมาณ 12-15 คน เฉลี่ยอายุระหว่าง 16-20 ปี และส่วนใหญ่เป็นลูก

14 Giffin, *Woman as Revolutionary*, pp. 93-100.

15 Amy Knight, "The Fritsche : A Study of Female Radical in the Russian Populist Movement," in *Canadian America Slavic-Studies*, (Summer, 1975), 1-17.

เวรา ฟิคเนอร์

หลานของขุนนาง หรือเจ้าที่ดินที่มั่งคั่ง ยกเว้นสมาชิกสองสามคนที่มาจากครอบครัวนักธุรกิจและถือสัญชาติรัสเซีย สมาชิกผู้มีบทบาทเด่นและมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันดีในขบวนการปฏิวัติคือ เวรา ฟิคเนอร์ (Vera Figner) แม้จะเข้าร่วมกลุ่มเป็นคนสุดท้าย แต่การคัดสรรใจและเรื่องราวของเธอคือภาพสะท้อนที่เป็นเสมือนตัวแทนของผู้หญิงกลุ่มฟริสต์เซทั้งหมด โดยเฉพาะบทบาทความสามารถของผู้หญิงในฐานะนักปฏิวัติ¹⁶ โดยทั่วไปสมาชิกเกือบทั้งหมดเห็นด้วยกับความคิดของบากุนินที่ว่า ปัญญาชนจะต้องลงไป

เรียนรู้คลุกคลีกับประชาชน และคอยช่วยเหลือประชาชนในการก่อการปฏิวัติ ระหว่าง ค.ศ. 1872-73 กลุ่มฟริสต์เซใช้เวลาส่วนใหญ่คลุกคลีกับชุมชนชาวยุโรปศึกษาทฤษฎีแนวความคิดสังคมนิยมต่าง ๆ ของยุโรป ตลอดจนช่วยเหลือให้นักปฏิวัติที่ลี้ภัยนอกประเทศจัดทำหนังสือและเอกสารใต้ดิน อย่างไรก็ตามกิจกรรมและการเคลื่อนไหวของกลุ่มก็อยู่ในสายตาของตำรวจลับรัสเซียโดยตลอด

ในฤดูใบไม้ผลิ ค.ศ. 1873 รัฐบาลออกคำสั่งให้นักศึกษาหญิงในซุริคทั้งหมดเร่งเรียนให้จบโดยเร็ว และต้องเดินทางกลับประเทศภายในเดือนมกราคม ค.ศ. 1874 คำสั่งของรัฐบาลมีเหตุผลที่ว่านักศึกษาหญิงประพฤติตนไม่เหมาะสมด้วยการมีรักอย่างเสรี การเข้าพัวพันในการเมือง และเรียนวิชาที่ไม่สมควร เช่น การทำแท้ง เป็นต้น ข้อกล่าวอ้างดังกล่าวทำให้กลุ่มฟริสต์เซโกรธแค้น และเป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐบาลเป็นอย่างมาก ก่อนที่กลุ่มจะสลายตัว สมาชิกทั้งหมดได้ประกาศเจตนารมณ์จะจัดตั้งองค์กรเคลื่อนไหวใต้ดิน และอุทิศชีวิตให้กับการปฏิวัติ โดยการจะจัดตั้ง สร้างจิตสำนึกทางการเมืองให้กับกรรมกร เวรา ฟิคเนอร์ และคอร่า

¹⁶ Vera Figner, *Memories of a Revolutionist* (New York : International Publishers, 1970).

อัทธเทกมาน ปฏิเสธที่จะเดินทางกลับ สมาชิกส่วนใหญ่หลังจากกลับเข้รัสเซียแล้ว ได้เริ่มงานเคลื่อนไหวจัดตั้งในหมู่กรรมกร โดยทันที

ตั้งแต่แรกการเคลื่อนไหวของผู้หญิงกลุ่ม ฟริสท์เซในรัสเซียต้องประสบอุปสรรคปัญหา และต้องเสี่ยงภัยอันตรายอยู่ไม่น้อย ปรกติ พลเมืองรัสเซียทุกคนต้องมีบัตรประจำตัวที่ บ่งบอกฐานะและอาชีพ บัตรประจำตัว ปลอมและอาชีพชวานาที่ปัญญาชนหญิงกลุ่ม ฟริสท์เซถือมักเป็นที่ต้องสงสัยของตำรวจ และพวกเธอมักถูกจับตาเฝ้าดูการเคลื่อนไหว แม้จะแต่งกายด้วยเสื้อผ้าราคาถูกแต่บุคลิก รูปร่างของปัญญาหญิงดังกล่าวก็ดูแตกต่าง จากสาวชนบททั่วไป ชีวิตความเป็นอยู่ที่ สกปรกแออัดของสาวโรงงานเองก็มีผลให้ ปัญญาชนหญิงบางคนล้มเจ็บลงในเวลาอัน สั้น แต่กระนั้นก็ไม่มียุหญิงคนใดที่อดอย ยอมจำนน ทุกคนทำงานวันละ 14-15 ชั่วโมง และพยายามตัดแปลงตนเองให้มีชีวิตเหมือน สาวโรงงานอื่น ๆ

อย่างไรก็ตามการจัดตั้งทางการเมือง ใน หมู่เพ็ ่อนหญิงชนชั้นคนงานช่วยกันมัก ประสบความล้มเหลว กรรมกรหญิงมัก เหนื่อยล้าจากงานประจำวัน และต้องการ พักผ่อนมากกว่าจะมานั่งถกเถียง หรือรับฟัง

ความรู้จากการอ่านหนังสือที่เหล่าปัญญาชน หญิงอ่านให้ฟัง และหากจะพูดคุยแลกเปลี่ยน ข้อคิดเห็น ทุกคนอยากคุยเรื่องชายในฝัน เสื้อผ้าสวย ๆ ชีวิตหรูหรามากกว่าคุยเรื่อง ปัญหาบ้านเมือง สตรีนักจัดตั้งดังกล่าวจึง หันไปจัดตั้งกรรมกรชายแทน แต่กระนั้น ก็ต้องเสี่ยงต่ออันตรายอย่างมาก เนื่องจากกฎ ของโรงงานห้ามมิให้ผู้หญิงเข้าไปยุ่งเกี่ยวใน ที่พักของกรรมกรชาย หากจับได้จะถูกไล่ออกหรือส่งตัวให้ตำรวจ ยิ่งไปกว่านั้นกรรมกร ชายระยะแรก ๆ ไม่เข้าใจถึงจุดประสงค์ของ การเยี่ยมเยียน และมักฉวยโอกาสล่วงเกิน หรือลวนลาม แต่บุคลิกและความสามารถ ด้านการอ่านและเขียน รวมถึงทรรศนะความ รู้ที่กว้างขวางก็เป็นสิ่งที่ทำให้กรรมกรชาย เกิดความเกรงใจ ไม่กล้าทำอะไรที่บ่มบ้าม ที่ละน้อยกรรมกรหลายคนเริ่มสนใจที่จะนั้ ฟังข้อความจากหนังสือที่อ่านอย่างตั้งใจ และ จำนวนคนฟังค่อยเพิ่มทวีขึ้น แต่ก่อนที่จะ มีการจัดตั้งหรือวางโครงการเคลื่อนไหวใดๆ ตำรวจก็กวาดล้างก่อน การกวาดล้างเป็นผล จากการทำกรรมกรชายในมอสควาถูกจับด้วย ข้อกล่าวหาหมิ่นแอกสารต้องห้ามในความครอบ ครอง เพื่อช่วยเหลือคนรักสาวโรงงาน เปิดเผยเรื่องราวการเคลื่อนไหวของกลุ่ม ผู้หญิงสาขาองค์กรมอสควาในโรงงานให้

ตำรวจ เรื่องราวที่ได้รับทำให้ตำรวจสามารถ
ตามรอยสืบเบาะแสการเคลื่อนไหวตามเมือง
ต่าง ๆ ในฤดูใบไม้ผลิ ค.ศ. 1874 ผู้หญิง
กลุ่มฟริสต์เซทิงหมัดตามโรงงานต่าง ๆ ก็
ถูกจับกุมในช่วงเวลาไล่เรี่ยกันกับที่กลุ่ม
ไซคอปัสกัในเซนต์ปีเตอร์เบอร์กถูกกวาด
ล้าง ผู้หญิงแต่ละคนถูกขังเดี่ยวเป็นเวลากว่า
สามปีก่อนที่จะได้รับพิจารณาตัดสินโทษ¹⁷

(3)

เสียงร้องของผู้ห่านป่าที่บินขึ้นเหนือ
และท่ามกลางดอกไม้ป่านานาพรรณที่ผลิ
ดอกบานสะพรั่งเต็มท้องทุ่งของฤดูใบไม้ผลิ
ค.ศ. 1874 กองคาราวานของคนหนุ่มสาวใน
เสื้อผ้าหยาบ ๆ ของชาวนาต่างเดินทางเป็น
ระลอก มุ่งสู่ชนบทแถบภูมิภาคลุ่มแม่น้ำคอน
ทินเปอร์และไวลกา หนุ่มสาวนับร้อยนับพัน
ที่ลงสู่ชนบทต้องการจะเรียนรู้ และเป็นส่วน
หนึ่งของชีวิตอันทุกข์ยากของประชาชน
ตลอดจนจะช่วยแก้ไขและวางพื้นฐานแผน
งานสำหรับการปฏิวัติในอนาคต สำหรับนัก
เคลื่อนไหวสตรี (radical women) การลงสู่
ชนบทครั้งนี้จะเป็นการทดสอบพลังความ
สามารถและความแข็งแกร่งของตัวเอง และ

จะเป็นการขจัดข้อสงสัยต่อบทบาทของผู้หญิง
สำหรับภารกิจปฏิวัติ ก่อนหน้านั้นเล็กน้อย
องค์กรใต้ดินและกลุ่มการเมืองต่าง ๆ ไม่
เห็นด้วยที่ผู้หญิงจะทำงานด้านการโฆษณา
เผยแพร่ เนื่องจากจะถูกทำร้ายและเป็น
อันตรายได้ง่าย การอุปปรายถกเถียงต่อ
ปัญหาดังกล่าวมียุทธศาสตร์จนช่วงฤดูหนาว
และต้นฤดูใบไม้ผลิ และจบลงด้วยมติที่ว่า
หากพิจารณาในแง่ของความเสมอภาค ผู้
หญิงก็ควรมีสัทธิเคลื่อนไหวได้ด้วย แต่
สุดท้ายหญิงต้องเดินทางเป็นคู่หรือกลุ่ม และ
ต้องพยายามหลีกเลี่ยงการติดต่อกับเพศตรง
ข้าม¹⁸

แม้การลงสู่ประชาชนครั้งนี้จะเป็นการ
เคลื่อนไหวทางการเมืองสำคัญที่สุดเหตุการณ์
หนึ่งของประวัติศาสตร์การปฏิวัติ แต่ปัญหา
การขาดความเป็นเอกภาพของการปฏิบัติงาน
การขาดจิตสำนึกทางการเมืองของประชาชน
การทรยศหักหลังจากชาวนาบางกลุ่ม และ
อื่น ๆ ก็มีผลให้ความหวังและความฝันของ
ปัญญาชนหนุ่มสาวพังพินาศลงในระยะเวลา
อันสั้น ในปลายฤดูร้อน ค.ศ. 1874 จำนวน
คนหนุ่มสาวเกือบ 1600 คนก็ถูกจับ แต่มีเพียง
770 คน เท่านั้นที่ถูกตั้งข้อกล่าวหา และใน

17 นักโทษหญิงหลายคนเสียชีวิตก่อนการพิจารณาคดีตัดสินคดี บางฆ่าตัวตายและบางเสียชีวิต โดยการลงโทษ
ด้วยการโบยตี การข่มขืน และการคลื่นแกล้งต่าง ๆ มักเกิดขึ้นเป็นประจำสำหรับนักโทษหญิงคดีการเมือง

18 Engel, "Woman as Revolutionaries...", pp. 363-364.

จำนวนดังกล่าวเป็นผู้หญิง 154 คน แม้จะมีข้อมูลและหลักฐานเกี่ยวกับผู้หญิงที่ถูกจับให้ศึกษาน้อยมาก เนื่องจากมีผู้หญิงเพียง 40 คน เท่านั้นที่ถูกพิจารณาคดีตัดสินโทษ แต่ผู้หญิงส่วนใหญ่ก็สังกัดในองค์กรสาขาไซคอฟสกี กลุ่มฟรีสต์เซ และองค์กรการเมืองอื่น ๆ เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลบันทึกว่านักโทษหญิงเหล่านี้ล้วนมีบทบาทมากพอสมควรในหน่วยงานการเคลื่อนไหวที่เป็นองค์กรนำบางแห่ง และเกือบครึ่งมาจากครอบครัวที่มีฐานะชื่อเสียงในสังคม¹⁹ โซเฟีย (Sofiya Löscher von Herzfeldt) เป็นตัวอย่างของสตรีสาวที่มาจากครอบครัวดีตระกูลของเธอเป็นครอบครัวทหารที่มีสายสัมพันธ์ใกล้ชิดกับราชสำนัก ความสนใจต่อการเมืองและความเชี่ยวชาญภาษาต่างประเทศหลายภาษาทำให้เธอเปิดโรงเรียนการเมือง แต่ตำรวจสั่งปิดโดยกล่าวหาว่าสอนนอกนอกแนวทาง ในมอสโควเธอเข้าร่วมสังกัดในกลุ่มสังคมนิยม และต่อมาแต่งงานกับนักอานาธิปไตยผู้ยากจน ทั้งคู่เดินทางร่วมกันลงสู่ชนบท และภายหลังเธอถูกตัดสินประหารด้วยข้อกล่าวหาเป็นกบฏ

เอคาเทรีนา (Ekaterina B. Breshkov-

skaya, 1844-1934) ผู้ได้รับสมญาจากนักอ่านชาวตะวันตกว่า “คุณย่าน้อยแห่งการปฏิวัติรัสเซีย” (The little grandmother of the Russian Revolution) เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของผู้หญิงที่มาจากตระกูลดี²⁰ พ่อเป็นเจ้าที่ดินสืบเชื้อสายมาจากชนนางโปแลนด์ และแม่เป็นธิดาสาวชนชั้นสูง ตั้งแต่เล็กเธอมักคอยช่วยเหลือพวกทาสติดดินหรือผู้ที่ต่ำถ้อยและด้วยใจที่รักความเป็นธรรม เธอเข้าสังกัดกับพรรคสังคมนิยมปฏิวัติ และพยายามชักชวนสามีให้ร่วมทำงานปฏิวัติ เมื่อเขาปฏิเสธ เธอทิ้งครอบครัวและมุ่งหน้าสู่ชนบททำงานการเมืองและหว่านโปรยความคิดเกี่ยวกับความเสมอภาค ความยุติธรรมในหมู่ชาวนา แม้จะถูกจับบ่อยครั้งแต่เธอก็ยังคงแน่วแน่ต่อภารกิจและอุดมการณ์ที่ยึดถือ สายใยการติดต่อที่กว้างขวางกับต่างประเทศและความทรหดแข็งแกร่งของการทำงานตั้งแต่สาวจนแก่ทำให้ชื่อเสียงและเรื่องราวของเธอเป็นเสมือนตำนานที่เล่าขานกันไม่รู้จบทั้งในและนอกประเทศ แต่ในความเป็นจริงการปฏิบัติงานของเธอก็ไม่แตกต่างไปจากนักปฏิวัติหรือผู้ปฏิบัติงานหญิงคนอื่น ๆ กล่าวคือมีจิตใจที่เด็ดเดี่ยว กลองแกล้ว และ

19 Stites, *The Women's Liberation Movement in Russia...*, pp. 148-151.

20 ดู Alice Stone Blackwell ed., *The Little Grandmother of the Russian Revolution* (Boston : New Library, 1960).

มีความเชื่อมั่นสูง ครึ่งหนึ่งขณะที่ถูกขังเดี่ยว
ในคุก เธอกล่าวว่า "...ฉันฝันถึงอิสรภาพ
และการปฏิบัติงานอันน่าตื่นเต้น ความเชื่อ
มั่นในพลังความสามารถของฉันได้เพิ่มพูนขึ้น
ฉันรู้ว่าฉันพร้อมที่จะสู้และยืนหยัดต่อทุกสิ่ง
..."²¹

การพิจารณาคดีระหว่างค.ศ. 1877-1878
เป็นส่วนหนึ่งของนโยบายจะทำลายขวัญ
ประชาชนจากรัฐบาล และต้องการทำให้
ภาพพจน์นักโทษการเมืองเลวร้ายเป็นเสมือน
อาชญากร แต่ความเด็ดเดี่ยวแน่วแน่ใน
อุดมการณ์ของคนหนุ่มสาว และทำให้การ
ของนักโทษหญิงที่แสดงความจริงใจอย่าง
กล้าหาญถึงสาเหตุการเข้าร่วมขบวนการปฏิวัติ
และการละทิ้งชีวิตอันสุขสบายเพื่อช่วยเหลือ
ประชาชน กลับสร้างความประทับใจและ
ความรู้สึกเห็นอกเห็นใจจากประชาชนทั่วไป
ไซเพีย บาร์ตินา ยอมรับคำตัดสินโทษ
เนรเทศอย่างองอาจ และเธอกล่าวตอบโต้
ข้อกล่าวหาการทำลายสถาบันครอบครัวว่า
"...ไม่ใช่เป็นเพราะระบบสังคมนิยมหรือที่เป็น
ตัวทำลาย ผู้หญิงถูกบีบบังคับให้หนีออกจาก
บ้านหางานทำตามโรงงานโดยมีชีวิตอันน่า
สมเพช และต้องดิ้นรนกระเสือกกระสนกับ
รายได้อันน้อยนิด ทั้งยังถูกเหยียดหยามไม่เพียง

เฉพาะตัวเธอเองเท่านั้นหากยังรวมถึงลูก ๆ
ของเธออีกด้วย ไม่ใช่เป็นระบบสังคมนิยม
หรือที่ทำให้ผู้หญิงยากไร้ต้องขายตัว?...พวก
เราละหรือที่ เป็นผู้ทำลายครอบครัว? เรา
พยายามจะขจัดความยากจนข้นแค้นให้หมด
สิ้นต่างหาก ความยากจนคือมูลเหตุหลักแห่ง
ความเสื่อมทรามของสังคมนิยมและครอบครัวสัก
วันหนึ่งสังคมนิยมที่หลับใหลก็จะคร่ามันจะถูก
ปลุกให้ตื่นขึ้น และมันจะถูกพวกยากไร้ที่ถูก
กดขี่แก้แค้น..."²²

การตัดสินคดีมีขึ้นเป็นสองระลอก การ
ตัดสินครั้งแรกเรียกว่า Trail of the Fifty
มีขึ้นในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1877 และครั้งที่
สอง The Great Trail หรือ Trail of 193
มีขึ้นระหว่างเดือนตุลาคม ค.ศ. 1877 -
มกราคม ค.ศ. 1878 นักโทษหญิงประมาณ
15 คน ได้รับการปล่อยตัวเนื่องจากหลักฐาน
อ่อน และบางครอบครัวมีความใกล้ชิดกับ
ราชสำนัก แต่ประมาณ 38 คน ถูกตัดสิน
เนรเทศ หรือทำงานหนักในค่ายกักกันและ
มีเพียง 2-3 คน ที่ถูกตัดสินประหาร นักโทษ
หญิงทุกคนยอมรับคำพิพากษาคัดสินอย่าง
กล้าหาญ ทั้งประกาศที่จะยืนหยัดแน่วแน่
ต่ออุดมการณ์ และพรรคปฏิวัติประชาชน
(Popular Revolutionary Party) ความเด็ด

²¹ Stites' *The Women's Liberation movement in Russia...*, p. 141.

²² *Ibid.*, p. 142.

เดี่ยวแกร่งกล้าตั้งกล่าวสร้างความประทับใจแก่ประชาชน อุดมการปฏิวัติจะแพร่กระจายไปในวงกว้าง และคนหนุ่มสาวจำนวนไม่น้อยยืนยันที่จะสืบทอดเจตนารมณ์ต่อประชาชนที่เข้าฟังการพิจารณาคดีเองก็กล่าวยกย่องนักโทษหญิงอย่างเปิดเผยตามชุมชนที่สาธารณะต่าง ๆ ว่า “พวกเธอทั้งหมดคือนักบุญเราดี ๆ นั่นเอง...”

อย่างไรก็ตามในระยะเวลาไม่ถึง 24 ชั่วโมงหลังจากพิจารณาคดี Trail of 193 ได้สิ้นสุดลง บรรยากาศทางการเมืองที่ดูสงบเงียบได้ถูกปลุกให้ตื่นขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง เวรา ซาซุริค (Vera Zasulich, 1856–1919) นักโทษหญิงผู้รอกการเนรเทศ ตอบโต้การสบประมาทของนายพลทรีโป (Trepov) ผู้บัญชาการตำรวจใหญ่แห่งเมืองเซนต์ปีเตอร์เบิร์กด้วยกระสุนสังหารเนื่องจากสั่งให้โยนตึกโทษการเมืองผู้ไม่ยอมอดทนหมวกแสดงความเคารพ แม้ว่าจะพลาดแต่ทรีโปก็บาดเจ็บสาหัส ซาซุริคให้การต่อศาลว่า “...ฉันรอดูปฏิบัติการตอบโต้แต่ทุกคนหนึ่งเฉยกันไปหมด คุณจะไม่มีอะไรมาขัดขวางทรีโป หรือใครก็ตามที่มีอำนาจยิ่งใหญ่เช่นเดียวกับเขาที่จะแสดงความกักขฬะรุนแรงครั้งแล้วครั้งเล่า ...แม้จะต้องเอาชีวิตเป็นเดิมพัน ฉันก็ตัดสินใจที่จะพิสูจน์

เวรา ซาซุริค

ให้เห็นว่า ใครก็ตามที่เหยียบย่างก่อกวนด้วยกันแบบนี้จะไม่มีวันรอดพ้นจากการตอบโต้ไปได้ง่าย ๆ...”²³ ศาลตัดสินให้เธอพ้นผิด และระหว่างความโกลาหลชุดมนทั้งในและนอกศาล ซาซุริคได้รับการช่วยเหลือให้หลบหนี และเธอลี้ภัยออกนอกประเทศได้ในที่สุด

อาจกล่าวได้ว่ากระสุนสังหารของซาซุริคได้เปิดศักราชใหม่ของการเคลื่อนไหวปฏิวัติที่จะหันมาใช้แนวทางความรุนแรง (Terrorism) เป็นนโยบายหลักของยุทธวิธีปฏิบัติ²⁴ ขบวนการปอปุลิสต์ภายใต้การนำ

23 Engel, “Women Medical Students in Russia, 1872–1882...,” p. 403.

24 ดู Avrahm Yarmolinsky, *Road to Revolution* (N.Y. : Cassell Co., 1957).

ของพรรคทีคนและเสรีภาพ แยกแยกเป็นสองกลุ่ม กลุ่มแรกที่มีสมาชิกส่วนใหญ่เข้าร่วมเรียกว่า The People's Will (กลุ่มเจตนารมณ์เพื่อประชาชน) สนับสนุนนโยบายการทำลายและก่อการร้ายด้วยความรุนแรง กลุ่มหลัง The Black Partition เน้นนโยบายเคลื่อนไหวอย่างสันติ ผู้หญิงมีบทบาทสำคัญในทั้งสององค์กร แต่จำนวนสมาชิกหญิงในกลุ่มเจตนารมณ์เพื่อประชาชนมีมากกว่าประมาณหนึ่งในสามของสมาชิกทั้งหมด ในระหว่างปลายทศวรรษ 1870 ถึงต้นทศวรรษ 1880 ถือเป็นช่วงเวลาอันรุ่งโรจน์แห่งการเคลื่อนไหวของกลุ่มเจตนารมณ์เพื่อประชาชน ผู้นำคนสำคัญของรัฐบาลถูกลอบสังหาร ถูกถามเป็นจำนวนมาก และในวันที่ 1 มีนาคม ค.ศ. 1881 กลุ่มเจตนารมณ์เพื่อประชาชนก็ประสบความสำเร็จในการปลงพระชนม์พระเจ้าซาร์อเล็กซานเดอร์ที่ 2

กลุ่มเจตนารมณ์เพื่อประชาชนวางกฎและหลักการของกลุ่มไว้ว่า สมาชิกทุกคนอุทิศชีวิตและจิตใจให้กับภารกิจแห่งการปฏิวัติ ทุกคนต้องตัดขาดสายใยความสัมพันธ์กับครอบครัว ญาติมิตร และผู้เป็นที่รัก และมุ่งมั่นทำงาน เพื่อให้อุดมการณ์ปฏิวัติปรากฏเป็นจริงขึ้น สมาชิกหญิงจะแสดงความจงรักภักดีต่อกลุ่มด้วยการกระทำ และ

ปฏิบัติงานอย่างเต็มกำลังความสามารถเพื่อให้เป้าหมายของพรรคบรรลุผลสำเร็จ โดยทั่วไปผู้ปฏิบัติงานหญิงมีหน้าที่ต่าง ๆ กัน ตามความสามารถและความเหมาะสมของแต่ละคน นับจากงานพี่เลี้ยงบ้านการกินอยู่ไปจนถึงการเป็นแกนนำในหน่วยเคลื่อนไหวต่าง ๆ เช่น หน่วยงานโฆษณาจัดตั้งหรือหน่วยงานมวลชน เป็นต้น ในจำนวนคณะกรรมการบริหาร 28 คน ที่มีหน้าที่กำหนดนโยบายวางโครงการต่าง ๆ ก็มีผู้หญิงร่วมทำงานด้วยถึง 10 คน ผู้หญิงทั้ง 10 มีอายุเฉลี่ยระหว่าง 23-30 ปี และทุกคนเคยเข้าร่วมการเคลื่อนไหวทางการเมือง หรือสังกัองค์กรจัดตั้งองค์กรใดองค์กรหนึ่งมาแล้วทั้งสิ้น แกนนำหญิงที่มีบทบาทสำคัญคือเวรา ฟิคเนอร์ และโซเฟีย พิรอฟสกายา

เวรา ฟิคเนอร์ เป็นธิดาสาวของเจ้าที่ดินที่มั่งคั่ง ตั้งแต่เด็กเธอมีชีวิตอันผาสุกและใฝ่ฝันจะได้รับเลือกให้เป็นนางกำนัลของพระเจ้าซาร์ แต่หลังจากเรียนจบ เธอเริ่มเบื่อหน่ายต่อชีวิตที่สุขสบาย และต้องการทำตัวให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมเพื่อให้ชีวิตมีค่าและความหมายขึ้น การเดินทางไปซุริคเพื่อศึกษาต่อใน ค.ศ. 1872 เปิดโอกาสให้เธอได้ก้าวเดินบนเส้นทางชีวิตสายใหม่ เวราเข้าสังกัดกลุ่มฟิรสต์เซ และเธอเห็นว่าสังคม

นิยมจะเป็นจริงขึ้นได้ก็ด้วยการจัดตั้งองค์การการเมือง ทำการโฆษณาเผยแพร่ความคิดสังคมนิยมในหมู่กรรมกรและชาวนา การกวาดล้างภายในประเทศ ค.ศ. 1874 ทำให้เวราถูกเรียกตัวกลับมาเพื่อประสานงานการเคลื่อนไหวต่อ เวราทำงานในชนบทและพยายามแพร่ความคิดสังคมนิยมในหมู่ชาวนา แต่ภายหลังเวราเดินทาง กลับเซนต์ปีเตอร์เบิร์กเนื่องจากงานในชนบทประสบความสำเร็จล้มเหลว ในช่วงที่พรรคที่ดิ้นและเสรีภาพแตกแยกในแนวทางนโยบาย ฟิคเนอร์พยายามทำหน้าที่ประสานเชื่อมโยงพรรคที่แตกแยกให้รวมกัน แต่ล้มเหลว และท้ายที่สุดเธอตัดสินใจเข้าร่วมสังกัดกลุ่มเจตนารมณ์เพื่อประชาชนแม้จะไม่ค่อยเห็นด้วยกับแนวทางความรุนแรง เธอกล่าวว่า "แนวทางสันติได้ถูกปิดกั้นสำหรับฉัน เราไม่มีเสรีภาพในการพิมพ์และไม่อาจเผยแพร่ความคิดของเราด้วยตัวหนังสือ ความรุนแรงเป็นทางออกที่สังคมหยาบยื่นให้ฉันต้องเลือกเอาทางนั้น"²⁵ ตลอดช่วงเวลาห้าปีนับจาก ค.ศ. 1879 ลงมา ฟิคเนอร์มีบทบาทสำคัญด้านการเตรียมแผนสังหารบุคคลสำคัญ ๆ ของรัฐบาล การจัดหาที่พักและแหล่งหลบซ่อนภัยสำหรับผู้ปฏิบัติงาน ตลอดจนการจัดพิมพ์เผยแพร่เอกสารใต้ดินให้แพร่หลาย

เวราถูกตามล่าจากตำรวจภายหลังจากพระเจ้าซาร์ อเล็กซานเดอร์ที่สองถูกปลงพระชนม์ เพราะมีผู้ทรยศในองค์กรทำให้เวราถูกจับใน ค.ศ. 1883 ศาลตัดสินให้จำคุกเธอตลอดชีวิตและให้ขังเดี่ยวในคุกมืดแห่ง Schlüsselburg Fortress เป็นเวลา 22 ปี

สำหรับโซเฟีย ฟรอฟสกายา นั้น ตำรวจบันทึกว่าเธอเป็นคนที่กระฉับกระเฉง ช่างสังเกต แต่ไร้หัวใจ และออกจะเป็นคนเหี้ยมเกรียม ฟรอฟสกายาหลบหนีจากโซเบียเรียและเข้ารับผิดชอบแผนงานการลอบปลงพระชนม์พระเจ้าซาร์ในกลุ่มเจตนารมณ์ประชาชน (หลังจากที่ประสบความสำเร็จล้มเหลวมาแล้วหกครั้ง) เธอเป็นผู้กำหนดงานการติดตามการเคลื่อนไหวของพระเจ้าซาร์ และจุดนัยหมายของการวางระเบิดตลอดจนให้สัญญาการโยนระเบิดในกรณีที่เกิดความผิดพลาดในวันที่ 1 มีนาคม ค.ศ. 1881 กลุ่มเจตนารมณ์เพื่อประชาชนประสบความสำเร็จในแผนการปลงพระชนม์พระเจ้าซาร์ อเล็กซานเดอร์ที่ 2 แต่ในเวลาอีกหนึ่งเดือนต่อมาโซเฟีย ฟรอฟสกายาและสหายอีกห้าคนก็ถูกจับกุม และศาลตัดสินประหารด้วยการแขวนคอ ยกเว้นเกสยา เกลร์แมน นักโทษหญิงที่กำลังตั้งครรภ์ถูกตัดสินเนรเทศไปโซเบียเรีย การปราบปรามกวาดล้างอย่างรุนแรง

25 Figner, *Memories of a Revolutionist*, p. 237.

ที่ติดตามมาทำให้ขบวนการไต้ดินถูกทำลาย
เกือบหมด และใน ค.ศ. 1884 การเคลื่อนไหว
ปฏิวัติหยุดชะงักลงอย่างสิ้นเชิง พร้อมๆ
กันกับที่ความเสมอภาคแห่งเพศในการปฏิบัติ
ก็ปิดฉากลง

กล่าวได้ว่าบทบาทของผู้หญิงในขบวนการ
ปอปปูลิสต์ และโดยเฉพาะในกลุ่ม
เจตนารมณ์เพื่อประชาชนเป็นผลมาจากสภาพ
สังคม และเงื่อนไขเฉพาะทางประวัติศาสตร์
ของรัสเซีย ขบวนการปอปปูลิสต์เกิดขึ้นใน
ช่วงเวลาอันต่อเนื่องกับการตื่นตัวเรียกร้อง
สิทธิของผู้หญิงในช่วงทศวรรษ 1860 ปัญญา
ชนหญิงและนักเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิสตรีได้
ดูกระแสนการเคลื่อนไหวปฏิวัติพัฒนาให้
เป็นส่วนหนึ่งของการเคลื่อนไหวต่อสู้ทาง
การเมือง ผู้หญิงสามารถพัฒนาจิตสำนึก
การเมืองของตนอย่างเป็นอิสระ และผู้ปฏิบัติ
งานหญิงจำนวนไม่น้อยก้าวขึ้นมามีบทบาท
สำคัญในองค์กรจัดตั้งทางการเมืองระดับ
ต่างๆ ยิ่งขบวนการปฏิวัติของทศวรรษ 1870
เน้นค่าและความหมายของนักปฏิวัติจากการ
ปฏิวัติมากกว่าด้านทฤษฎีหรือความคิด ผู้

หญิงจึงสามารถพิสูจน์พลังความสามารถของ
ตนให้เป็นที่ยอมรับ โดยเฉพาะการเสียสละ
ความสุขส่วนบุคคลและการอุทิศชีวิตเพื่อ
อุดมการณ์และการกิจแห่งการปฏิวัติ เรื่อง
ราวของเวรา ฟิคเนอร์ โซเฟีย พิรอฟสกายา
และสหยาหญิงร่วมอุดมการณ์คนอื่นๆ คือภาพ
ชีวิตและเรื่องราวของผู้หญิงในฐานะนักปฏิ
วัติพวกเธอทั้งหมดเป็นเสมือนตัวแทนแห่ง
ขบวนการต่อสู้เพื่อปลดปล่อยสตรี และเรื่อง
ราวที่เกิดขึ้นถือเป็นปรากฏการณ์พิเศษใน
ประวัติศาสตร์สังคม ของยุโรป ตอนปลาย
คริสต์ศตวรรษที่ 19 นักปฏิวัติหญิงต่างกล่าว
ไว้วางรากฐานให้ผู้หญิงรุ่นหลังๆ ก้าวเข้า
มามีส่วนร่วมสร้างสรรค์และผลักดันการปฏิ
วัติปี 1905 และ 1917 ให้บรรลุถึงจุดหมาย
เล็นินกล่าวไว้ใน ค.ศ. 1918 ว่าในเรื่องราว
แห่งชัยชนะของขบวนการปฏิวัติปลดปล่อย
ทั้งหมด กล่าวได้ว่าความสำเร็จส่วนหนึ่ง
ของการปฏิวัติขึ้นอยู่กับจำนวนของผู้หญิงที่
เข้าร่วมในการเคลื่อนไหวต่อสู้ เรื่องราว
ดังกล่าวเหล่านี้ถูกบันทึกตรวจสอบไว้อย่าง
ชัดเจนแล้ว

อ่าน บันทึกการสำรวจและบุกเบิกในดินแดนสยาม

ทอง เจมส์ แมลคาร์ธ (พระวิภาควรรณ)

ในวารสารแผนที่ ฉบับพิเศษรวมเล่ม 2526

ออกวางจำหน่ายแล้ว

บริษัท แมนเทรคเคมికอล จำกัด

28/6-7 ถวอกพุทโธสถ เจริญกรุง เขตบางรัก กรุงเทพฯ

โทร. 2349606, 2334404, 2350620-3

จำหน่ายน้ำยาเคมีทำความสะอาดและเครื่องสำอางค์ใช้ทุกชนิด

นำาส่งจากประเทศอังกฤษ

